

Innovativ üsullarla idiomatik ifadələrin tədrisi

B/m. Maral Yusubova
ADPU, Filologiya fakültəsi
e-mail:maral060687@gmail.com

Xülasə

İdiomlar dil öyrənməyin vacib bir hissəsidir və dilin səriştəli öyrənilməsində özünü göstərir. İngilis dilində idiomlar öyrənicilər tərəfindən mənimsənilməli olan mədəni elementlərin bir hissəsidir. İdiomatik ifadələr kimi məcazi dil haqqında aydın bir anlayış inkişaf etdirərək öyrənicilər əsas söz səviyyəsindən kənarında məcazi və leksik mənalar olan mətnləri daha da dərk edə bilirlər. Bununla yanaşı mədəni savadlı və dil zəifliyi olan öyrənicilər tez tez deyimlər ilə qarşılaşırlar. Öyrənicilərin deyim anlayışlarını yaxşılaşdırmağın bir neçə fərqi yolu var. Bu məqalədə gündəlik işlənən idiomlardan və onların Azərbaycan dilindəki ekvivalentlərindən bəhs edilmişdir. Məqalədə idiomatik ifadələri öyrədərkən müxtəlif növ innovativ tədris yanaşma və metodların istifadəsi yolu araşdırılır. İnnovativ üsullar idiomların və idiomatik ifadələrin öyrənilməsinin lazım olduğunu göstərir, beləliklə öyrənicilərin unikal sözlər və ifadələr barədə məlumatlılığını artırır.

Açar sözlər: idiomatik ifadələr; tədris; ingilis dili öyrəniciləri

Обучение идиоматическим выражениям новаторскими способами

Марал Юсубова Агаяр
e-mail maral060687@gmail.com

Резюме

Идиомы являются важной частью изучения языка и часто указывают на то, что учащийся. Английские идиомы являются частью культурных элементов языка, которые должны быть освоены изучающие английский и иностранный язык. Развивая четкое понимание образного языка, такого как идиоматические выражения, учащиеся могут дальше понимать тексты, содержащие метафорические и лексические значения за переделаны базового уровня слово.

Однако учащимся с культурной грамотностью и слабым языком часто бросают идиомы. Есть несколько способов улучшить понимание идиом учащимися. В данной статье исследуется, какие типы инновационных подходов и методов обучения идиоматическим выражениям изучающих английский язык. Он предполагает, что необходимо

выучить идиомы, чтобы повышение осведомленности учащихся об этих уникальных словах и фразах могло помочь им научиться определять и интерпретировать их с большим успехом.

Ключевые слова: идиоматические выражения, обучение, изучающий английский язык как иностранный.

Teaching idiomatic expressions in innovative ways

Maral Yusubova

Instructor e-maimaral060687@gmail.com

Summary

Idioms are important part of acquiring a language and often indicate proficient learner. English idioms are a part of the culturalelements of the language which should be mastered by EFL learners. By developing a clear understanding of figurative language, such as idiomatic expressions, students can further comprehend texts that contain metaphorical and lexical meanings beyond the basic word level. However, learners with cultural literacy and language weakness are often challenged by idioms. There are several different ways to improve learners' idiom comprehension. The present article investigates what types of innovative teaching approaches and methods can be used when teaching idiomatic expressions to learners of English. It suggests that idioms need to be learned so increasing the learners' awareness of these unique words and phrases can help them learn to indentify and interpret them with greater success.

Key words: idiomatic expressions, teaching, EFL learners

Aktuallıq. XXI əsr bacarıqları müəllimlərdən şagirdlərin effektivliyini və səmərəliliyinin artırılması ilə yanaşı şagirdlərin iştirakı və məmnuniyyətini artırmağı tələb edir. [Kim, 2011]. Nəticə olaraq, şagirdlərin öyrənməyə qarşı daha müsbət münasibətlərini təmin edən stimullaşdırıcı və təsirli bir öyrənmə mühiti yaratmalıdırlar. Bu cür innovativ tədris İngilis dilində ifadələr öyrədərkən zərurətə çevrilir. İdiomatik ifadələr, tərkib sözlərinin hərfi tərifindən fərqli mənalar daşıyan ifadələrdir.

Annotasiya. Məqalədə ingilis dilinin idiomlar və idiomatik ifadələrlə zəngin olduğundan bəhs edilir.

Metod. Məqalədə idiomatik ifadələrin innovativ üsullarla öyrənilməsi tətbiq olunmuşdur.

Giriş. İdiomlar gündəlik danışq dilində istifadə olunan ifadələrdir. Onlar adətən məcazi mənə daşıyır və danışq dilini zənginləşdirirlər. İdiomları

sözb.söz tərcümə etdikdə onlar mənə kəsb etmirlər. İdiomların hər birinin mənasını cümlələrlə daha asan öyrənmək olur.

Bu səbəbdən, onları başa düşməkdə və tərcümə etməkdə hər iki prosesdə bəzi problemlər var. İngilis dilində idiomları anlamaq öyrənicilər üçün çətinliklər yaradır. İdiomlar mənəca gözlənilməz olurlar. Mənələr həmişə qurucu hissələrin hərfi mənələrindən fərqlənir [Straksiene, 2009]. Bir çox idiomatik ifadələr, hissələrin mənələri ilə müstəqil şəkildə ümumi məcazi mənəlarına kömək etməklə ayrılma və təhlil oluna bilir. Çox ehtimal ki, ingilis dili öyrənənlər həm ifadədəki sözləri, həm də ifadənin özü ilə tanış deyillər. Adətən, onlar ilk öncə ədəbi səviyyəni analiz edirlər. Məsələn, **“It is raining cats and dogs”** bu idiomun mənəsi “leysan yağır” deməkdir. amma onlar bu ifadənin mənəsini “Səmadan itlər və pişiklər yağır” kimi başa düşürlər. Başqa bir misal **“He kicked the bucket – Kimsə ölüb”** deməkdir. Lakin öyrənicilər bu ifadəni “bir adamın sözün əsl mənasında bir vedrəni yoldan təkiklədiyini” anlayır. Bundan əlavə, hətta idiomlar İngilis lüğətinin ən çətin və maraqlı bir hissəsi kimi nəzərdə tutulur. Mədəniyyət idiomların təfsirində mühüm rol oynayır. Amerikada bir kəs öz çilgün hərəkətinə görə günahladılırırsa **“off the wall”**, **“over the deep end”** kimi ifadələr işlənir, yəni “divardan və ya dərin ucdan baxmaq”. Birləşmiş Krallıqda isə bu ifadə **“sixpence short of shilling”**, **“mad a bag of ferrets”**, **“mad as a box of frogs”** kimi işlənir.

Tək bir dil içindəki idiomatik ifadə fərqləri anlaşılmazlığa və qarışıqlığa səbəb ola bilər [Shapely, n.d.]. Fei [2005] təklif edir ki, “çarpaz mədəni ünsiyyətdə metaforaları anladığıda, insanlar öz məcazi bir metaforanın başqa birinə köçürməyə meyillidirlər ki, bu da kros- mədəni ünsiyyətdəki anlaşılmazlığın əsas səbəbi olur”. Bundan əlavə tədris materiallarının azlığı və aydın metodologiyanın olmaması deyimləri ön plana çıxan öyrənicilər üçün əngəl yaradır [Rohan and Ketabi, 2012; Saleh and Zakaria 2013]. Lakin ingilis dilində idiomatik ifadələri öyrənmək öyrənicilərin xeyrinə ola bilər. Birincisi başqa bir dilin idiomatik ifadələrini öyrənmək, idiomlar dilin vacib bir mədəni elementini təşkil etdiyi üçün bu mədəniyyətin yumorları və xarakterini anlamaq üçün bir həlledici amildir. İkincisi, bu onlara ingilis dilinin xüsusiyyətlərini anladır [Shapely, n.d.].

İdiomların tədrisinin ənənəvi metodları əsas əzbərləmək və öyrənməklə diqqət tələb edir. Öyrənicilər formalar və mənələr arasında əlaqə olmadan ayrı-ayrı idiomları topladıqları üçün vaxt və səy sərf edirlər [Chen and Lei 2013]. İngilis dilində idiomların tədrisinə qarşı çevik və dinamik yanaşmaya ehtiyac var. Buna görə də bu metod ingilis dili öyrənənlər üçün idiomların tədrisi və öyrənilməsi bir strategiya təqdim etməyə çalışır, bu da öz növbəsində metaforik səriştələrini inkişaf etdirir, eyni zamanda öyrənmə təcrübəsini rahatlaşdırır. Bu ingilis dili müəllimlərinə idiomatik ifadənin tədrisi üçün istifadə olunan metodoloji

strategiyalarının təkmilləşdirilməsi barədə bəzi faydalı təlimatlar verilməsi məqsədə uyğun olardı.

Hər bir dil üçün əsas material sözdür və dil öyrənmək istəyən hər kəs gündəlik olaraq yeni söz və söz birləşmələri öyrənir. Həmin söz birləşmələrinin tərkibində idiomlar xüsusi yer tutur. İngilis dili idiom və idiomatik birləşmələrlə zəngin bir dildir. İdiomlara bütün üslublarda rast gəlmək mümkündür: yazıda, danışqda, bədii ədəbiyyatda və s. Hətta qəzetlər belə idiomatik ifadələrlə zəngindir.

İdiomları təşkil edən sözlər bir yerdə öz əvvəlki mənalarını itirir və birləşmə tərkibində yeni mənə çalarlığı yaradır. Məsələn,

In the red. Borclu olmaq. After his holiday, Ted was 1000 dollars **in the red**. Tətildən sonra Tedin 1000 dollar borcu vardı.

İngilis dilində idiomlar ingilis dilini öyrənənlər tərəfindən mənimsənilməli olan mədəni elementlərin bir hissəsidir.

İdiom sözü öz və ya özünəməxsus mənasını verən yunan terminidir. İdiom ümumiyyətlə hərfi mənada şərh oluna bilən, ancaq müəyyən kontekstdə istifadə edildiyi zaman hərfi olmayan bir mənə kəsb edən məcazi ifadədir. [Rohani and Ketabi 2012]. İdiomlar ingilis dilində çox geniş yayılmışdır. Onlar rəsmi üslubda və jarqonda istifadə olunur.

İdiomlar şer ədəbiyyatında Şekspir dilində və hətta İncildə də yer alır. İdiom bir araya gələn bir sıra sözlər, tək olduqda idiomun ayrı ayrı sözlərdən fərqli bir mənə ifadə etməsi görünür. Məsələn, **Let the cat out of the bag** (pişiyi torbadan çölə çıxarmaq) idiomatik bir ifadə, fərdi mənalarının bütövlükdə idiomun mənasına kömək etmədiyi görünən **let/the/cat/out/of/the/bag** adlı bir neçə sözdən ibarətdir (yəni bir sirri açmaq).

Fernandoya (1996; 35) görə idiomların üç alt sinifi var.

1. Pure idioms (saf idiomlar). Şərti hərfi olmayan çox sözlü ifadə növü, tamamilə qeyri şəffafdır. Məsələn, **“Kick the bucket”** (vedrəyə təpik vurun).

2. Semi-idioms (yarı deyimlər/idiomlar). Bir və ya daha çox hərfi quruluşa sahib olan və bir ədəbi mənəsi olmayan alt mənəli, qeyri şəffaf olan deyimlər (idiomlar). Məsələn, **Foot the bill (i.e. pay)**. Hesabı bağlamaq. “Bill” (bağlamaq) sözün hərfi mənada istifadə edildiyi halda “foot-ayağ” ədəbi olmayan element olduğu yarı-deyim nümunələrindən biridir.

3. Literal idioms. Hərfi idiomlar. Bu idiomlar dəyişməz və az dəyişməyə imkan verən, şəffaf və ya hissələri əsasında şərh edilə bilər.

Daha spesifik olaraq idiomlar bir neçə kateqoriyaya bölünə bilər. (Badger, n.d.)

1. Smile idioms. Gülüş idiomlar. Bu idiomatik ifadə, “or” və ya, “like” kimi sözlərdən istifadə edərək bir obyektə və ya hərəkətə digərinə bənzədir. Məsələn, **like two peas in a pod** (bir qabda iki noxud) kimi ifadəsi bir şeyin bir qabda birlikdə böyüyən noxudla müqayisə edərək, təbiətdə iki şeyin oxşar və ya yaxın olduğunu izah edir. **Light as a feature** (bir xüsusiyyət kimi işıq),

“busy as a bee” (arı kimi məşğul) bənzətmələr əsaslı idiom ifadəsinin digər iki nümunəsidir.

2. Phrasal verb idioms. (İfadəli fel idiomlar) Bu deyim ifadələr fel kimi işlənir. Ümumiyyətlə bir cümlə içərisində, fel rolunda işlənirlər. Məsələn,

She will get away with stealing that car.

To get away with (canını qurtarmaq), **avoid punishment** (cəzadan çəkinin) bu kimi ifadələr feli idiomlar mənasında istifadə olunur.

3. Metaphorical idioms (Məcəzi idiomlar). Metoforik idiomlar bir qayda olaraq bir şeyi başqa bir şeyə bağlandığını ifadə edən, örtülü bir müqayisə aparən bir frazadır. [Tang 2007]. İki vəziyyəti, obyektə və iki hərəkəti müqayisə edir. Məsələn, **It was raining cats and dogs** (itlər və pişiklər kimi yağır) yəni “leysan yağır”. Lakin metaforalar, əsaslı deyimlər iki fikri bir-birinə bağlamaq üçün **“like(kimi), və ya “as”(kimi)** sözlərindən istifadə etmir. Məsələn, **“a carrot and stick”** (yerkökü və çubuq metodu) məcbur etmə üsulu mənasında istifadə olunur. Əlindəki vəziyyəti inadkar atın və qatırın qabağında bir yerkökü asaraq arxasında bir çubuqla süründürməklə müqayisə edir.

4. Aphorisms. Aforizmlər dərin mənəli fikirləri ifadə edən söz, söz birləşməsi və ya cümlələrdən ibarət olur. Bu mənəli sözlər əsasən tanınmış şəxslərin düşüncələrinin təsviri olur. Onlar qısa, yadda saxlanılması asan cümlələrdə dərin fəlsəfi həqiqəti ehtiva edirlər. Məsələn, Youth is blunder (Gənclik korlanır), **Manhood is a struggle** (kişilik mübarizədir), **Old are regret** (qocalıq peşmançılıqdır).

— **Life’s Tragedy is that we get old soon and wise too late** [Benjamin Franklin]. Həyatın faciəsi tezliklə yaşa dolmaq və çox gec müdrükləşməkdir. -

- **Yesterday is but today’s memory, and tomorrow is today’s dream** [Khalil Gibran]. Dünən bu günün yaddaşdır, sabah isə bu günün arzusu.

5. Cultural and Historical İdioms (Mədəni və tarixi idiomlar).

Bu idiomatik ifadələr müəyyən mədəniyyətlərə xas olan əlamətdar hadisələrə və mühüm tarixi şəxsiyyətlərə aiddir. Məsələn, ABŞ-da **“John Hancock”** sözünün mənası imza vermək deməkdir. Bu ifadə istiqlal bəyannaməsini imzalayanlardan biri, imzası sənəddəki imzalardan ən böyük və fərqli imzalardan biri olan John Hancocka istinad edir. Başqa bir nümunə isə **“Honest Abu”** (dürüst Abu) deməkdir. Bu deyim ABŞ-in 16-cı prezidenti Abraham Linkolinin möhtəşəm dürüstliyinə işarə edir.

Ümumiyyətlə idiomlar danışq məişət leksikasının böyük hissəsini təşkil edir və danışq prosesində fikrin obrazlı, təsirli, bir sıra hallarda isə ironik-ekspresiv istifadəsinə xidmət edir.

İdiomları öyrənmək ilk baxışdan asan görünə bilər, əslində bu yolda bir sıra çətinliklərlə qarşılaşmalı oluruq. İdiomlar özlərinə məxsus quruluşa malik olan

söz birləşmələridir. İdiomları təşkil edən sözlər bizə bəzən qəribə, qeyri-məntiqi və qrammatik cəhətdən düzgün görünməsələr belə, biz onlarda dəyişiklik apara bilmirik. Onlar dilin lüğət tərkibinə daxil olduqları kimi öyrənilməlidirlər. Beləliklə, idiomlar aşağıdakı quruluşa malik olan sözlərdir:

- İdiomları təşkil edən sözlər həm həqiqi, həm də məcazi mənaya malikdir.
- İdiomların özlərinə məxsus dəyişməz qrammatik quruluşları olur.

Blue Light Special

A traffic stop by the police.

Polis nəqliyyatı dayandırdı.

e.g. Sorry I'm late getting home –I was speeding, and I got the **blue light special**.

Pin someone down

Demand a decision or clear answer.

Dəqiq cavab tələb etmək.

e.g. my boyfriend and I have talked vaguely about getting married, but I think it's time to try **to pin him down**.

Wear the trousers (pants)

(often disapproving) (especially of a woman) to have a man's authority; be the boss of the family or household.

Evin kişisi olmaq (qadın haqqında), kişini (ərini) qapazaltı etmək, evdə hökmranlıq etmək.

Nəticə. Bir sözlə deyimlər, həqiqətən xarici dil öyrənmə və öyrətmənin çox çətin bir sahəsini təşkil edir, çünki tərifinə görə deyimlər ümumi mənasını tərkib hissələrinin mənasından müəyyənləşdirmək mümkün olmayan şərti ifadələrdir. İdiomları anlamaq ingilis dili öyrənmələr üçün çox vaxt problemdir. İdiomatik ifadələri yeniliklərlə öyrətmək üçün müəllim aşağıdakı strategiyaları tətbiq edə bilər. (1) İnşa yazılarında deyimlərdən istifadə etmək, (2) deyimlərdən istifadə edərək söhbətlər qurmaq, (3) orjinal materiallardan istifadə etmək, (4) problem həll etmə məşqlərindən istifadə etmək və (5) deyim afişalarının hazırlanması. Bunlar idiomları öyrətmək və nəzərdən keçirtmək üçün faydalı üsullardır.

Ədəbiyyat

1. Hacıyev E.İ. Müasir İngilis və Azərbaycan dillərində köməkçi nitq hissələrinin funksional – semantic xüsusiyyətləri . Bakı, Mütərcim,2016.
2. Pesce, C.(n.d). How to teach idioms and Their Meaning. Retrieved from <http://busyteacher.org/3712-how-to-teach-english-idioms-and-their-meaning.html>
3. Rohani, G. & Ketabi, S. (2012). The effect of Context on the Iranian EFL Learner's Idiom Retention. International Journal of Linguistics, 4 (4), 52-67.
4. Saleh, N.W. I. & Zakaria, M.H. (2013). Investigating Difficulties Faced in Understanding, and Strategies Used in Processing, English Idioms by the Translation Students, 1 (2), 69-91.
5. Shapely, L.N. (n. d.) What is the Meaning of Idiomatic Expressions Language? Retrieved from http://www.ewhow.com/about-6509169_meaning-idiomatic-expressions-language.html.
6. Straksine, M.(2009). Analysis of Idioms Translation and Strategies from English into Lithuanian. Studies about Language, 13-20.